

Norges Juristforbunds pris for
rettssikkerhet og likhet for loven

Rettssikkerhetsprisen 2020

Juryen gjorde 9. juni 2020 følgende enstemmige vedtak:

Rettssikkerhetsprisen for 2020 tildeles

Den norske rettsstaten

representert ved:

Stortingspresident **Tone Wilhelmsen Trøen**

Statsminister **Erna Solberg**

Høyesterettsjustitiarius **Toril Marie Øie**

Generalsekretær **Elin Floberghagen**, Norsk Presseforbund

Rettssikkerhetsprisen

Rettssikkerhetsprisen er opprettet av Norges Juristforbund og ble første gang utdelt i 2006.

Prisen er i 2020 et stipend på kr 100 000,-.

Rettssikkerhetsprisen skal tildeles én eller flere personer, en institusjon eller en organisasjon som i løpet av foregående år eller over lengre tid har utmerket seg i sitt arbeid eller virke ved å:

- Styrke rettssikkerhet og likhet for loven innenfor sitt virkeområde.
- Arbeide for rettsstatlige prinsipper, ytringsfrihet, likeverd, menneskerettigheter og trygghet for personlige krenkelser.
- Bidra til økt forståelse for og innsikt i lov- og regelverket.
- Bidra til mer effektiv saksbehandling og sikrere beslutninger gjennom utnyttelse av juridisk kompetanse.

Juryens begrunnelse

2020 går inn i historien som et helt spesielt år. Det har krevd ofre av oss alle. Store ofre av mange, av noen, det største offer man kan gi. Koronapandemien har skapt frykt i en hel verden. Den har også vist at vår avhengighet av hverandre, også av dem vi verken kjenner eller til hverdags tenker på, ikke bare er en klisjé. Og den har vist at samfunn som er godt økonomisk, rettssikkerhetsmessig og sosialt rustet i utgangspunktet, har en klar fordel, også i kriser.

JURIST
FORBUNDET

Rettsikkerhet

Krisehåndtering kjennetegnes av at man må fatte store beslutninger med lite kunnskapsgrunnlag. Av at de valgene man har står mellom dårlige og mindre dårlige løsninger, sjelden gode. Og av at alt haster, i alle ledd. Regler utformet under slike forhold blir mangelfulle – det har koronakrisen gitt nok av eksempler på. Men alternativet til å handle i kraft av dårlige regler er å handle uten regler. Eller handlingslammelse.

Krisen har også vist hvordan rettsstaten Norge kan fungere. God krisehåndtering fordrer tillit og forståelse for hvordan de andre jobber, og hvordan man best kan supplere dem. Når rettsstaten har virket så godt som den har gjort i denne krisen, skyldes det samspillet mellom folket, institusjonene, byråkratene, mediene, sivilsamfunnet og fagmiljøene. Hver og én kan ha håndtert det press de ble satt i godt eller mindre godt, i ulike situasjoner, og av ulike grunner. Som rettsikkerhetsnett forutsetter rettsstaten at det alltid er noen som føler seg kallet til å ta den ballen noen andre burde tatt, men slapp forbi.

Det er som helhet at rettsstaten i sin håndtering av koronakrisen har vist at den i sum kan være større enn sine enkelte deler. Og det er som en vedvarende kritisk, men samspillende enhet den norske rettsstaten tildeles rettsikkerhetsprisen 2020.

En rekke eksempler på at rettsstatsmekanismer har – og ikke har – fungert, kunne vært trukket frem for å illustrere dette. Fra de mest inngripende lokale smitteforskrifter til Riksadvokatens tidlige advarsel mot å håndheve dem. Fra forslag om å kutte antall meddommere til retrett etter medial og faglig rettsikkerhetskritikk. Kriminalomsorgsdirektoratets snarinnkjøp av nettbrett til innsatte som i praksis ble isolert, for at de i alle fall skulle kunne møte familien via skjerm. Advokaters dugnadsgrupper for erfaringsdeling på Facebook og domstolenes strafferabattering for medvirkning til saksavvikling gjennom fjernmøter og samtykke til tilståelsesdom. Politiets bidrag til allmennoplæring i forsamlings- og demonstrasjonsfrihet i praksis. Medialt og sosialmedialt opplysningsarbeid. Høyesteretts understrekning av at smittevernbegrundede rettighetsinngrep må vurderes konkret og at allmennhetens innsynsrett i opptak fra retten utvides når folket ikke kan være tilstede i salen grunnet smittefare. Noen nevnt, ingen glemt, men alle får ikke plass.

Det er nok å kritisere, også fra et rettsikkerhetsperspektiv, ikke minst i etterpåklokskapens avslørende lys. Et eksempel som både kan kritiseres og hylles, er koronaloven. Juryen har sett den som et prisme for sin vurdering. Dens korte historie viser det samvirket den norske rettsstaten beror på, som gjør at det er nettopp den – rettsstaten – som fortjener rettsikkerhetsprisen 2020:

Da regjeringen vedtok de mest inngripende tiltak i Norge i fredstid den 12. mars, var det klart at beredskapen selv her, i verdens beste land, kunne vært bedre. Vi kunne hatt mer smittevernutstyr, vi kunne hatt flere intensivplasser, vi kunne hatt bedre planer. Også rettslig kunne vi vært bedre forberedt. Gjennom smittevernloven hadde vi utstrakte tiltakshjemler for smittebegrensning. Det ble imidlertid raskt klart at tiltakene hadde en rekke alvorlige sosiale og økonomiske konsekvenser for arbeids- og næringsliv, forsyninger, transport, forsvar, sosialhjelp og saksavvikling i rettssystemet, konsekvenser vi ikke hadde hjemler for å avbøte.

Regjeringen utarbeidet en generell fullmaktslov for å avhjelpe de negative konsekvensene av pandemien. Den var bygget over lesten til fjorårets utredning av beredskapshjemmelov, med flere av de der foreslåtte rettsikkerhetsmekanismer, og var tenkt å vare ut 2021. Etter diskusjoner bak lukkede dører med de største opposisjonspartiene ble lovforslagets varighet forkortet til seks måneder. Stortinget opprettet i diskusjonsperioden en særskilt koronakomité.

JURIST
FORBUNDET

Rettsikkerhet

Da lovforslaget ble offentliggjort, skulle det etter planen behandles i Stortinget allerede dagen etter – uten høring og uten reell debatt. Forslaget møtte imidlertid sterk kritikk. Både direkte og via sosiale og redigerte medier kritiserte opinion og fagpersoner den forskyvning av maktfordelingen loven representerte, og dens manglende rettsikkerhetsgarantier. Da utsatte Stortinget behandlingen av loven. Koronakomiteen ba om juridiske vurderinger fra jussprofessorer, Advokatforeningen, Dommerforeningen, Juristforbundet og Norges institusjon for menneskerettigheter. Alle anbefalte endringer i forslaget for å sikre Stortingets kontroll og begrense rekkevidden av regjeringens fullmakter. På denne bakgrunn innstilte koronakomiteen på vedtagelse av en endret versjon av loven, som avgrenset regjeringens fullmakter, og forsterket Stortingets kontrollmuligheter: Forskriftskompetansen ble saklig avgrenset til drøyt 60 oppramsede lover, lovendringer etter loven kunne bare skje der man ikke kunne gjøre det gjennom normal lovbehandling, det ble lettere for en tredjedel av Stortingets medlemmer å få opphevet forskrifter etter loven, domstolskontrollen med forskriftene ble sikret og varigheten av loven ble redusert til en måned. Etter en måned forlenget Stortinget den, da uten særlig debatt. Så utløp den av seg selv. Nå er den historie.

Historien kan fortelles som historien om en regjering og et embetsverk som i en tidlig fase av krisen, da det meste ennå var usikkert, gjorde det den kunne for å skaffe seg det handlingsrom den trengte for å fungere som utøvende makt: Den skulle sikre våre liv og vår helse – men også at samfunnet ikke knelte helt. Og historien om en opposisjon som prøvde å bidra til dette, samtidig som den ville beskytte grunnstenene i maktfordelingen og Stortingets kontroll. Den kan være historien om betydningen av folket og den fjerde, og kanskje femte statsmakt – mediene og de sosiale medier – for kritikk av det de politiske statsmaktene ikke hadde overskuet. Og om Stortinget som trakk i nødbremsen, ba om råd og justerte kurs. Da er den også historien om fagmiljøer som i turbofart ga slike råd. Og om en regjering som sa seg fornøyd med den justerte loven og som nyopprettet et stunthøringsinstitutt for koronalovforskrifter. Og om byråkrater som har overtidsutarbeidet disse forskriftene, om alle bidragsyterne som har spilt inn i de brutalt korte høringsrundene og om Stortingets hurtigbehandling av dem. Den forteller om den forutsetning offentlighet om og innsikt i beslutningsprosesser er for dette samspillet: Uten yrings- og informasjonsfrihet ville historien ganske sikkert ha vært en annen.

Hvem skal så motta denne prisen på rettsstatens vegne? Hvem er egentlig den? Juryen har tenkt at den er oss alle, og har derfor valgt å dele den ut til statsmaktenes representanter, som våre representanter, med pressen for anledningen også som folkets stemme. Vi vil med denne tildelingen understreke at rettsstaten beror på samspillet mellom sivilsamfunnet og statsmaktene. Et samspill som forutsetter vedvarende oppmerksomhet om og kritikk av de øvrige, men også forståelse og respekt for deres mandat. Samspillet er en forutsetning for rettsstaten i normaltstanden, i en krise har det vist seg avgjørende.

Rettsikkerhetsprisen 2020 går til den norske rettsstaten, ved stortingspresident Tone Wilhelmsen Trøen, statsminister Erna Solberg, høyesterettsjustitiarius Toril Marie Øye og generalsekretær i Norsk Presseforbund, Elin Floberghagen.

Juryens sammensetning

Juryen for Rettsikkerhetsprisen 2019 har bestått av:

- Anine Kierulf (leder), ph.d, førsteamanuensis ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, spesialrådgiver ved Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter

- Anders Anundsen, advokat i Advokatfirmaet Lønnum DA, tidl. justisminister
- Eirin Eikefjord, jurist, politisk redaktør i Bergens Tidende
- Susann Funderud Skogvang, lagdommer i Hålogaland lagmannsrett
- Jon Wessel-Aas, partner/advokat (H) i advokatfirmaet Lund & Co DA, leder av Advokatforeningen

Tidligere vinnere av Rettssikkerhetsprisen

2019: Tor-Aksel Busch

2018: Nils Asbjørn Engstad

2017: Jan E. Helgesen

2016: Stiftelsen Lovdata

2015: Fakhra Salimi og Mira-senteret

2014: Advokatforeningens aksjons- og prosedyregruppe i utlendingsrett

2013: Asbjørn Kjøenstad

2012: Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK), Oslo, Juss-Buss, Oslo, Jushjelpe i Midt-Norge, Trondheim, Jussformidlingen i Bergen og Jusshjelpe i Nord-Norge, Tromsø.

2011: Tore Sandberg

2010: Carsten Smith

2009: Ada Sofie Austegard og Stine Sofies Stiftelse

2008: Gatejuristen (Cathrine Moksnes)

2007: Trygve Lange-Nielsen

2006: Anders Bratholm

**JURIST
FORBUNDET**

Rettssikkerhet